

jak spolu mluvíme

IVO PLAŇAVA

BEZE SLOV

Právě teď, ve chvíli, kdy čtenář přejíždí zrakem tyto řádky, dochází k závěrečné fázi jednosměrného komunikačního procesu: ke sdělování něčeho někým a někomu. A to se zcela určitým záměrem, který může, ale také nemusí být shodný s účinkem. Pochopí adresát sdělení právě tak, jak je pisatel myslel? Přijme autorovy záměry, nebo je odmítne? A hlavně: bude nabízené sdělení k něčemu dobré, užitečné? O tomhle všem se pisatel (sdělovatel) může jen dohadovat, a tudíž se může i mýlit. Šance na pravdivé zhodnocení účinků se zvýší, dojde-li ke zpětné vazbě; máme tu na mysli zpětnou vazbu zprostředkovanou a časově oddělenou. Vytvoří se v okamžiku, kdy si pisatel vskutku ověří, co o jeho výtvoru soudí reprezentativní počet čtenářů. Co z toho vyplyne? Pouze určitá nálada pisatele, jeho spokojenost či nespokojenost. Zprostředkovaná a časově oddělená zpětná vazba je totiž pro vlastní průběh komunikace k ničemu – slova jsou napsána, vytištěna, nic už nelze změnit. Snad příště.

Jinak a nadějněji je tomu při dvousměrné komunikaci „tváří v tvář“. Představme si, že by se čtenář a pisatel posadili proti sobě a povídali si o mezilidském dorozumívání. Situace se změnila, čtenář přestává být čtenářem, pisatel nic nepíše, oba jsou přímými účastníky dialogu. Jeden něco povídá, druhý naslouchá. A ten, kdo právě mluví, může si nejen hned ověřovat, zda posluchač rozumí obsahu a zda souhlasí, či nesouhlasí, nýbrž i bezprostředně pozměňovat své sdělení: něco zdůraznit, opakovat, měnit tempo řeči. Nejsou tu k dispozici jen slova, do hry vstoupil nový a mocný činitel – neverbální (mimoslovní) komunikace: jak hla-

sitě či rychle spolu mluvíme, jak se u toho tváříme, gestikulujeme... Zasloučenci soudí, že v běžném rozhovoru dvou lidí jsou mimoslovní složky komunikace významnější než slovní obsah sdělení.

Muž říká ženě: „Ten svetr, co máš na sobě, ten ti ale moc sluší.“ Zkuste si tuhle větičku říkat o samotě nahlas. A řekněte ji pokaždé trochu jinak: měňte tempo i hlasitost řeči a zdůrazňujte různá slova. Variant je hodně a téměř každá dává větě se stejným slovním obsahem jiný významový odstín. Dokonce může být protikladný obsah: Jestliže větu o slušivém svetrku řeknete silnějším hlasem, zdůrazníte zájmeno „ten“, protáhle pronesete „ále“ a „móc“, a navíc se ušklíbnete a kývnete hlavou – pak bude vaše neuctivé poselství jako celek znamenat, že se vám svetr nezamlouvá a dotyčné dámě vůbec nesluší.

Z velké škály neverbálních projevů si dnes vybereme *doteky*.

Lékař či zdravotní sestra se dotýká pacienta; holič, pedikérka i kadeřnice zákazníka, masér masírovaného, maskér herce. Tyhle profesionální doteky mají jedno společné: odborník aktivně a přesně určenými pohyby či hmaty manipuluje tělem svého klienta – a ten je pasivní, plně se podřizuje pracovní operaci. Dotekový kontakt není vzájemný, nýbrž jednosměrný. Porušení „pravidel hry“ – třeba tak, že by pacient požádal lékařku, aby si na chvíli vyměnili role a paní doktorka se laskavě natáhla na pohovku – by asi bylo poněkud šokující a doteková vzájemnost by znamenala konec práce a začátek něčeho docela jiného.

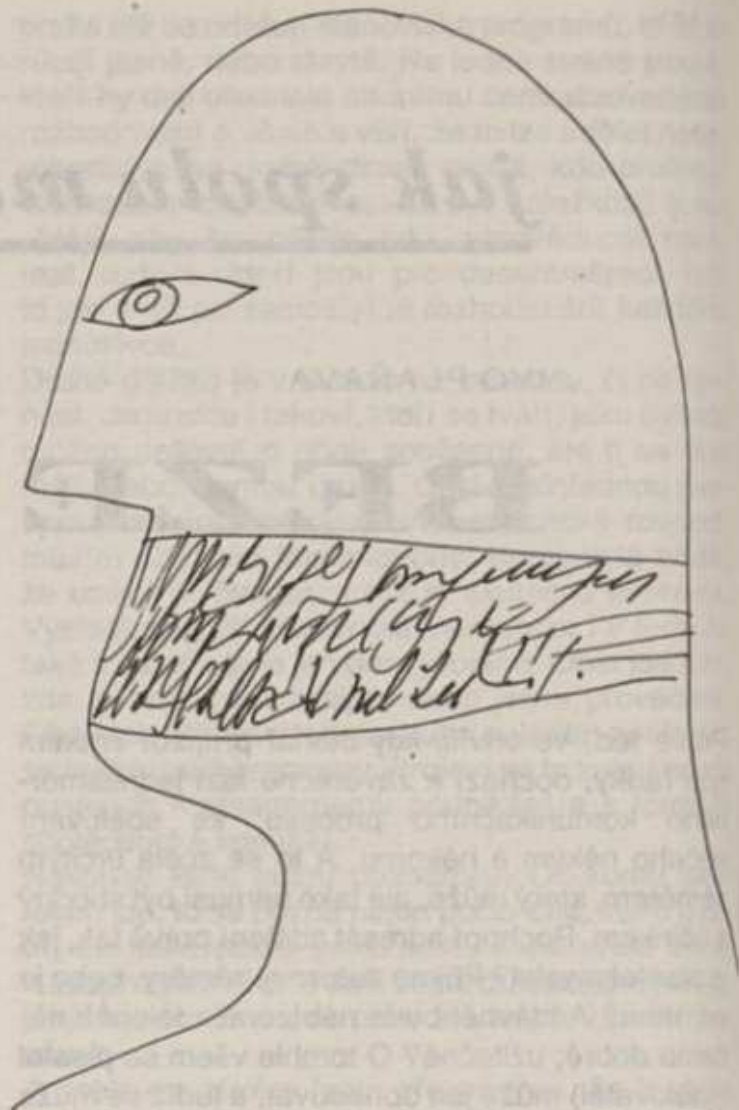
Rovněž konvenční doteky mají poměrně přesná pravidla, avšak předpokládá se už určitá vzájem-

nost. Patří sem především podávání rukou při setkání i loučení, v Polsku je společenským zvykem letmé setkání rtů muže se ženinou rukou, ve Francii je častým společenským rituálem objetí; u nás zase známe trojobjetí státníků u letadla.

Z jiného soudku jsou doteky, jimiž si sdělujeme a utváříme ještě ne intimitu, nýbrž sympatie, ocenění, povzbuzení. V činnosti jsou ruce, které se na chvíli setkají; ruka též může pohlady paži, ramena nebo vlasy. Tento druh dotekových kontaktů bývá častý v rodině, ale někdy jej najdeme i ve škole mezi vstřícným pedagogem a jeho malým žákem. A také mezi blízkými přáteli, kteří si vyměňují signály sounáležitosti a podpory. Jsou to povětšinou doteky krátké a nemají nic společného s erotikou, natož se sexem.

Zájmu odborníků neunikly takřečené transkulturní rozdíly. Jsou oblasti světa, kde se lidé rádi a často dotýkají, jinde je tělesný dotek považován za něco nezvyklého, ba přímo nežádoucího. A tak se různé národy a kultury umísťují na příslušné škále – od vysoce taktálních (dotekových) až po zcela netaktální. Třeba v Japonsku si nepodávají ruce, neznají přátelská objetí. Když se tam na nádraží loučí nebo vítají i velice blízcí lidé, pěkně na distanc se uklánějí. V evropských poměrech je počet doteků úměrný klimatickým podmínkám: čím blíže k jihu, tím více doteků. Vlastně by tomu mohlo být naopak. Když je lidem chladněji, asi by se měli více zahřívát i tělesným kontaktem. Zřejmě nejde ani tak o přírodní, nýbrž o sociální klima a tradice. Z evropských národů se prý navzájem nejméně dotýkají Angličané. I prosté podání ruky je v Londýně méně časté než třeba v Paříži. Když jeden sociální psycholog počítal, kolikrát za hodinu se dotknou dvojice sedící v kavárně u jednoho stolku, zjistil, že v Paříži se tak stane 110x, ale v Londýně ani jednou. Kam bychom asi patřili my? Není mi známo, že by se touto věcí někdo odborně zabýval, škoda. Lze odhadnout, že budeme asi někde uprostřed mezi Londýnem a Paříží, ale spíše bych sázel na to, že k Britům máme v tomto směru blíže.

Rozdíly v dotecích nejsou jen mezi jednotlivými národy, najdeme je i v jedné a téže kultuře. Žijí kolem nás lidé – naštěstí jich není mnoho – kteří se vyhýbají dotekům jako čert kříži a s hypochondrickou štitivostí odmítají i podat bližnímu ruku. Opační extrémisté zase nezdrženlivě a trapně každého na potkání objímají, hladí, plácají po ramenou. U malých dětí bývají obě tyto krajnosti projevem závažného strádání. Jestliže se dítě bez

nejmenších zábran a už při prvním setkání začne s kýmkoliv vřele mazlit, je na místě podezření na citovou deprivaci: takovému dítěti s velkou pravděpodobností chybí jedna mateřská osoba, s níž by mělo úzký, častý a samozřejmě též dotekový kontakt. Ale také taktálně zcela odmítavé dítě, které se s nikým nepomazlí a od každého se s pláčem odtahuje, může v sobě nést nepěkné až kruté zkušenosti s dopělými. Poruchy a extrémy tu však ponechme stranou – většina z nás se pohybuje někde uprostřed mezi taktálním a netaktálním typem. Je to jeden z rysů individuální charakteristiky a jistě si zaslouží toleranci. Potíže však mohou nastat v manželství, kde jeden partner se rád a často dotýká – stále ještě nemáme na mysli kontakty erotické – kdežto druhý se svého druha dotkne jen výjimečně a vlastně nerad. Není těžké si představit, že oba budou v manželství strádat, zejména ten taktální. Častěji to bývají ženy, ale ne tak často, jak se dříve soudilo. Dotekový nesoulad se může vyhrotit až v hlubokou dotekovou averzi, zpravidla jednosměrnou. A to už je zlé. Jestliže se

v intimním prostoru bytu jeden vyhýbá se bemenšimu doteku svého partnera, je na místě odborná manželská terapie, která bývá dosti svízelná už také proto, že příčiny jsou všelijak zamotané, propojené, nezřídka dlouhodobé.

Tím jsme se dostali až do sfér intimních, kde dotekový kontakt není prostředkem společenského styku nebo pracovní operace ani výrazem přátelských sympatií, nýbrž znamená opravdové setkání dvou lidských bytostí. Kdy vlastně jsme jeden druhému prostorově, a tudíž i dotekově nejbližší? Je tomu tak především v projevech mateřské péče a lásky, při sexuálním styku – a také tehdy, když dva lidé spolu zápasí, perou se.

Mateřské doteky jsou naším prvotním, hlubokým a nenahraditelným prožitkem. Bezprostředně po narození se dítě nejen dotkne, nýbrž přimkne a o něco málo později přisaje k matčině tělu. Snad každá rodička zažila, jak intimní kontakt s malíčným dítětem vyvolá nesnadno sdělitelné pocity zvláštní slasti, štěstí, životního naplnění. A tyto pocity jsou vzájemné: matka i dítě společně sdílejí onen jedinečný zázrak pokračování života novým životem.

I později zůstávají tělesné doteky hlavním prostředkem a též účelem kontaktu matky s dítětem. Dnes už jasně víme, že psychika dítěte se kvalita-

tivně liší od psychiky dospělého, takže dítě není jen nedokonalou zmenšeninou nás starších. Čím je dítě menší, tím obtížnější je rozlišit jeho pocity, city, pudové tendence, vjemy a představy. Vše je propojeno a prolíná se v určitém celku, v němž se až později a postupně diferencují jednotlivé složky psychiky. Proto je péče o tělesné potřeby dítěte zcela a naprosto totožná s péčí o rozvoj jeho psychiky. Při kojení, přebalování i koupání se matka dítěte láskyplně dotýká, mazlí se s ním a tím oba prožívají i upevňují dvě z nejzákladnějších životních hodnot – vzájemnost a lásku.

Mateřská péče a poměrně dlouhé období ochrany lidského mláděte nám nedovolují zapomínat na biologickou zakotvenost lidského bytí; intimní a životodárné doteky nás spojují s živou přírodou, kde má své kořeny – přesněji řečeno jeden z kořenů – i lidské sexuální chování. Výměny slov i pohledů zajisté signalizují erotický zájem, ale teprve vzájemné a zcela určité doteky jsou nositeli jednoho z nejhlubších i nejcennějších prožitků člověka. Slova naznačují, slibují a připravují půdu k tomu, aby mohla být nahrazena výmluvnou řečí doteků, fyzického kontaktu. „Bohatý cit je chudý na slova, nemá se kráslit, sám je krásný dost,“ napomíná Julie Romea.

(V příštím čísle: Distance a pozice)

